

Tillsyn av Jämtlands Gymnasium Wargentin med huvudman Jämtlands Gymnasieförbund.

Bakgrund och utredning

Bakgrund

Skolinspektionen har initierat ett tillsynsärendet med anledning av uppgifter om kränkande behandling rörande utbildningen vid Jämtlands Gymnasium Wargentin i Östersunds kommun. Enligt uppgifterna har den kränkande behandlingen samband med verksamhet i några av de olika föreningar som sedan gammalt benämnts som "Gymnasieföreningar". Dessa föreningar vänder sig till gymnasieelever men verksamheten i föreningarna har ingen direkt koppling till skolan. Skolinspektionens utredning syftar till att kontrollera om Jämtlands Gymnasieförbund som huvudman för utbildningen har följt bestämmelserna i skollagen och andra författningar.

Skolinspektionen genomförde ett tillsynsbesök den 6–7 november 2017. Vid besöket intervjuade Skolinspektionen tre elevgrupper, två lärargrupper, rektorer, områdeschefer, elevhälsan samt företrädare för huvudmannen.

Utöver intervjuerna har Skolinspektionen också tagit del av andra uppgifter och dokumentation, bland annat skolans planer mot kränkande behandling. Företrädarna för Skolinspektionen har också vid tillsynsbesöket sökt upp av lärare vid skolan, vilka har delgett uppgifter.

Huvudmannen har beretts tillfälle att lämna synpunkter på det material som ligger till grund för detta beslut.

Skolinspektionens beslut

Föreläggande

Skolinspektionen förelägger med stöd av 26 kap. 10 § skollagen (2010:800) Jämtlands Gymnasieförbund att senast den **30 september 2018** avhjälpa påtalade brister genom att vidta följande åtgärder.

– Se till att det bedrivs ett målinriktat och långsiktigt arbete för att motverka kränkande behandling av elever. I detta arbete ingår att se till att det genomförs en kartläggning av de riskområden som finns på skolenheten samt att utifrån kartläggningen besluta om de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling som är kopplad till föreningarnas verksamhet

- Se till att utarbeta och implementera en tydlig arbetsgång för hur personalen och rektorn skyndsamt anmäler till huvudmannen om en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten. Anmälan ska också ske om personalen eller rektorn själv uppmärksammar eller på annat sätt får kännedom om en händelse som kan utgöra kränkande behandling.
- Se till att utreda alla misstänkta fall av kränkande behandling.
- Utifrån vad som framkommer i kartläggningen samt i de genomförda utredningarna ska sedan relevanta åtgärder vidtas för att förebygga och förhindra kränkande behandling.
- Se till att lärare i undervisningens genomförande och val av arbetssätt och arbetsformer utgår från pedagogiska ställningstaganden utifrån läroplanen och inte utifrån elevernas eventuella medlemskap i föreningar. I detta ingår att huvudmannen och skolledningen måste ge lärarna förutsättningar och stöd i ovanstående arbete.

Föreläggandet gäller omedelbart.

De vidtagna åtgärderna ska senast samma dag som ovan skriftligen redovisas till Skolinspektionen. Redovisningen skickas till adress skolinspektionen.umea@skolinspektionen.se

Skolinspektionen vill framhålla att huvudmannen enligt 2 kap. 8 § skollagen ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i skollagen, föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen och de bestämmelser för utbildningen som kan finnas i andra författningar. Även om huvudmannen ges viss tid för att rätta till brister har huvudmannen det fulla ansvaret för att utbildningen genomförs i enlighet med författningarna. Skolinspektionen förutsätter därför att huvudmannen och skolledningen snarast vidtar åtgärder för att rätta till bristerna.

En delredovisning av hur arbetet framskrider ska vara Skolinspektionen tillhanda senast **den 28 maj 2018**. Delredovisningen ska innehålla eventuellt genomförda åtgärder samt en planering för vilka åtgärder som framledes ska vidtas på såväl huvudmannanivå som på skolenhetsnivå.

Motivering till beslutet

Inledning

Av den utredning som Skolinspektionen genomfört av verksamheten vid Jämtlands Gymnasium Wargentin framkommer bland annat följande. Av skolans elever är det knappt 10 procent som är medlemmar i någon av de aktuella föreningarna. Enligt elever, lärare och områdeschefer innebär det en social status hos eleverna att vara medlem i en av dessa föreningar, vilket gör att många elever därför strävar efter att bli medlemmar. Bland eleverna medför det särskilt hög status om de är medlem i någon av de äldre föreningarna. Lärarna och områdescheferna uppger detsamma och uttrycker det som att föreningsmedlemmarna därmed utgör något av en "överklass" bland eleverna. Det är vanligare att elever vid de högskoleförberedande programmen är

medlemmar i föreningar jämfört med elever vid yrkesprogrammen. I elevintervjuer framkommer att många av dessa elever anser att de är "bättre än andra elever" och att de därför "inte alltid är omtyckta av andra elever". Det framkommer vidare att föreningarna anser att det inte går att ha alltför många medlemmar eftersom då "försvinner hela grejen med föreningarna". Därför vill föreningarna rekrytera "likasinnade", det vill säga elever som går vid samma eller liknande program och inte elever som till exempel går ett yrkesprogram. Invalen med tillhörande intervjuer är därför ofta "designade" för att passa en viss typ av elever. I föreningarna ses det som något av en välgärning att välja bort personer med annan personlighet och som de befintliga föreningsmedlemmarna anser inte skulle ha roligt i deras sällskap.

Det är vanligt att elever blir kontaktade av föreningarna redan under årskurs 9 i grundskolan eller under sommarlovet därefter. Eleverna blir då tillfrågade om de vill komma på intervju. Flera elever uppger att det ofta är genom kontakter, till exempel kamrater som varit med i någon förening, som de kan bli aktuella för medlemskap. Även släktskap och om man bor i staden eller inte kan ha betydelse. Invalen sker normalt under en dag och kan bestå av en intervju och en eller flera uppgifter som eleven, på uppdrag av föreningen, ska genomföra. Några av dessa uppgifter kan då ha samband med skolans verksamhet och ske i skolans lokaler.

Som ett sätt att försöka påverka föreningarna har skolan tidigare ingått årliga avtal med föreningarna. I korthet innebar avtalen att föreningarna fick hålla möten i skolans lokaler och som motprestation skulle de bedriva sin verksamhet så att den uppfyller den värdegrund skolan står för och har att följa. Dessa avtal har inte förnyats från och med höstterminen 2017.

Brister i arbetet mot kränkande behandling

Skolinspektionen bedömer att det finns brister i skolans arbete mot kränkande behandling och i att utforma en utbildning som tillförsäkrar alla elever en skolmiljö som präglas av trygghet. Skolinspektionen ser mycket allvarligt på uppgifter från lärare och elevhälsa om att det finns elever som avslutat sin utbildning vid skolan på grund av verksamheten i föreningarna.

Skolans personal och rektor anmäler inte fall av misstänkt kränkande behandling i tillräcklig utsträckning. Rutinerna för hur anmälningsskyldigheten ska fullgöras behöver tydliggöras och skärpas. Detta så att alla fall av misstänkt kränkande behandling också kommer till huvudmannens kännedom. Detta inbegriper även de situationer eller händelser där personalen uppfattar att en elev kan uppleva sig som trakasserad eller kränkt, utan att den enskilda eleven själv uttryckt detta. Detta är särskilt viktigt mot bakgrund av den tystnadskultur som råder runt föreningarnas verksamhet. Personal och skolläda får inte, genom att undvika att tolka signaler, förhålla sig som ovetande om vad som pågår mellan elever på en skola.

Anmälningsskyldigheten omfattar alla händelser där en elev upplever sig ha blivit utsatt för kränkande behandling. Det ska inte göras någon värdering av hur allvarlig en händelse är innan den anmäls till rektorn respektive huvudmannen.

Anmälningsskyldigheten uppkommer oavsett om eleven uppgett sig ha blivit utsatt för

kränkande behandling eller om det på något annat sätt, t.ex. genom skolpersonalens egna observationer, kommit fram att eleven kan känna sig utsatt för kränkande behandling.

Brister i anmälningsskyldigheten medför att huvudmannen inte utreder fall av misstänkt kränkande behandling i tillräcklig utsträckning och inte heller har vidtagit tillräckligt kraftfulla åtgärder för att motverka kränkande behandling och skapa en trygg skolmiljö. Såväl lärarna som elevhälsan uttrycker att de upplever att skolledningen inklusive huvudmannen inte har vidtagit några särskilda åtgärder med anledning av de kränkningar som följer av föreningarnas verksamhet.

Vidare bedömer Skolinspektionen att huvudmannen inte har genomfört en tillräcklig kartläggning av riskområden i skolans verksamhet eftersom kartläggningen inte har tagit särskild utgångspunkt i de effekter som föreningarnas verksamhet har på utbildningen. Detta trots att det sedan länge varit känt inom hela organisationen att problem föreligger med föreningarnas verksamhet som grund och att problemen återkommer årligen, särskilt vid invalen, men också är ständigt pågående och påverkar skolans verksamhet

Rättslig reglering

Enligt skollagen ska utbildningen utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero.

Av förarbeten till skollagen framgår bland annat följande. En av de viktigaste förutsättningarna för att barn och ungdomar ska inhämta och utveckla kunskaper och värden är en trygg och stimulerande lärandemiljö. Det förebyggande arbetet är centralt. Det är skolans, och ytterst rektorns, ansvar att skapa trygghet och studiero i skolan (prop. 2009/10:165 s. 319–320).

Enligt skollagen ska huvudmannen se till att det inom ramen för varje enskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete mot kränkande behandling. Huvudmannen ska se till att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra att elever utsätts för kränkande behandling. Personalen ska anmäla till rektorn, och rektorn ska anmäla till huvudmannen, om de får kännedom om att en elev anser sig blivit utsatt för kränkande behandling. Huvudmannen ska skyndsamt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden.

Av förarbetena till skollagen framgår att det i skolans skyldighet att förhindra och utreda kränkningar ligger en skyldighet för personalen att vara uppmärksam på den jargong och beteendemönster som råder mellan eleverna och att se till att miljön på skolan inte inbjuder till sådana missförhållanden (prop. 2005/06:38 s.140).

Vidare ska huvudmannen se till att det varje år utarbetas en plan mot kränkande behandling med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av åtgärderna som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året. En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska tas in i efterföljande

års plan. Planen ska upprättas, följas upp och ses över under medverkan av barnen eller eleverna vid den verksamhet för vilken planen gäller.

Av skollagens förarbeten framgår att planen ska vara anpassad till de särskilda förhållanden som råder i den egna verksamheten. Planen ska dels ta sikte på ingripanden i akuta situationer, dels avse både förebyggande och uppföljande verksamhet. Den ska innehålla rutiner för hur personalen i verksamheten ska agera, ansvarsfördelning samt hur händelser och åtgärder ska dokumenteras m.m. (prop. 2007/08:95 s. 576 f. och 2005/06:38 s. 139 f.).

Skolinspektionens utredning

I intervjuer med elever framkommer att vissa elever påverkas negativt när de inte blir invalda i en förening som de försöker bli medlemmar i. Dessa elever lämnas då med en känsla av att vara bortvalda, uppger eleverna. I intervjuer med lärare, elevhälsan och områdeschefer framkommer att många elever, främst i årskurs 1, inte känner sig trygga med att uppehålla sig i skolans cafeteria eftersom elever som är föreningsmedlemmar har uppträtt illa mot elever som inte är medlemmar. Detta gäller särskilt de elever som tidigare blivit bortvalda av föreningarna. De tillägger också att elever far illa av de händelser som äger rum i samband med de återkommande invalen.

Skolinspektionen har i sin utredning tagit del av flera exempel av olika uppdrag som elever tvingats utföra vid invalen för att kunna bli medlemmar någon av föreningarna. Uppdragen är då ofta personliga och kan vara rent fysiska, till exempel i form av att göra armhävningar på vasst grus. Uppdragen är inte alltid enbart personliga utan kan också drabba andra elever som inte har med invalen att göra. Lärare ger ett sådant exempel där några flickor, som uppdrag vid ett av de senaste invalen, skulle söka upp "nördar eller mesiga killar" i skolmatsalen för att ge dem massage. Händelsen skulle också filmas som bevis på utfört uppdrag. Lärare har även fått kännedom om att det tidigare är hänt att elever tvingats utföra vad som inte går att uppfatta som annat än kränkande behandling.

I intervju med elevhälsan framkommer att detta inte är ett nytt problem utan har funnits under lång tid. Den information, som kommit till elevhälsans kännedom, om vad som sker i föreningarna och hur det påverkar eleverna på ett negativt sätt har lämnats till rektorerna för de berörda programmen. Även lärare uppger att problemen har påtalats ett flertal gånger och att man sedan länge har kännedom om dessa på såväl rektors- som huvudmannanivå.

Lärarna beskriver att det finns tydliga och kända rutiner för hur kränkande behandling ska anmälas och åtgärdas. Lärarna och elevhälsan uppger vidare att rektorerna generellt på ett bra sätt tar tag i olika problem som uppkommer. Lärarna uppger att de inte betvivlar att skolledningen ser de negativa effekterna som följer av föreningsverksamheten och som får efterverkningar i skolan. Såväl lärarna som elevhälsan upplever dock att skolledningen inklusive huvudmannen inte har vidtagit några särskilda åtgärder med anledning av de kränkningar som följer av föreningarnas verksamhet.

Förbundscheferna uppger i intervju att huvudmannen har fått information, och då främst från de fackliga företrädarna. Till exempel om att det i anslutning till invalen förekommit händelser av kränkande karaktär. Enligt förbundscheferna är det försvårande att det inte framkommit någon information om vilka de utsatta eleverna är eller vilken förening det handlar om. Enligt förbundscheferna är det därför svårt att agera. Även områdescheferna uppger att det under lång tid framförts kritik från personal, främst via de fackliga företrädarna, om att föreningarna genom de tidigare avtalen fått bedriva sin verksamhet i skolans lokaler. När det nu inte längre finns sådana avtal menar områdescheferna att det är svårare att arbeta med problemen då de inte längre kan kalla respektiveförenings ordförande till möten, vilket ingick i de tidigare avtalen. Å andra sidan uppger områdescheferna att ordförande "mörkat" mycket av sin verksamhet vid de tidigare mötena. Även förbundscheferna och direktionens ordförande uppger att de med facit i hand borde följt upp de årliga avtalen bättre samt dokumenterat uppföljningen.

Skolinspektionens utredning visar att mycket av det som sker i anslutning till föreningsverksamheten omgärdas av en tystnadskultur. Såväl elever, lärare, elevhälsa, rektorer, områdeschefer och huvudman uppger detta som ett försvårande problem. Områdescheferna ger exempel på att vårdnadshavare ringt upp och förvisso gett konkreta exempel på hur elever utsatts i samband med inval till någon förening. Vårdnadshavarna har dock velat vara anonyma och inte talat om vad de utsatta eleverna heter eller vilken förening som åsyftas. Elever har uppgett för elevhälsans personal att de är rädda för att utmana traditionen med föreningarna och vad de står för. Eleverna är därför försiktiga med att på ett konkret sätt informera elevhälsan om vem eller vilka som varit inblandade i sådant som har koppling till föreningarnas verksamhet.

Lärarna uppger vidare att det funnits ett synsätt inom skolledningen att det finns mycket "tradition" att ta hänsyn till kopplat till föreningarna och att det är bättre att försöka uppnå resultat via dialog. Lärarna uttrycker att de saknar beslut och klarlägganden från skolledningen i frågan och tror att det skulle utgöra ett stöd både för dem som lärare men också för eleverna om skolan som helhet tog ett tydligt avstånd från de negativa effekter som följer av föreningsverksamheten.

Vid Jämtlands Gymnasium Wargentins finns för respektive program upprättade planer mot diskriminering och kränkande behandling. Planerna innehåller bland annat beskrivningar av syftet med likabehandlingsarbetet, beskrivningar och förtydliganden av olika begrepp inom området, en beskrivning av hur kartläggning går till samt redovisning av resultatet med tillhörande åtgärder för att främja likabehandling och förebygga kränkande behandling. I planerna framgår också en ärendegång för hur fall av diskriminering och kränkande behandling ska anmälas, utredas och åtgärdas.

Av planerna mot diskriminering och kränkande behandling framgår dock inga åtgärder som är kopplade till effekterna av föreningarnas verksamhet. Detta är anmärkningsvärt då effekterna av föreningarnas verksamhet inte är ett okänt problem. Skolinspektionens utredning visar att det sedan länge varit känt att oro och konflikter förekommer liksom kränkande språk och kränkande attityder mellan vissa elever.

Brister i hur lärarna väljer arbetssätt och arbetsformer

Skolinspektionen bedömer att lärarna i undervisningen inte alltid kan välja arbetssätt och arbetsformer utifrån pedagogiska överväganden med utgångspunkt i de övergripande målen i läroplanens andra del och respektive ämnesplan. I dessa fall styrs valen av arbetssätt och arbetsformer istället av att lärarna tvingas ta hänsyn till elevernas eventuella medlemskap i föreningarna. Det förekommer också att tryggheten och studieron påverkas i klassrummet. Skolinspektionen ser särskilt allvarligt på att lärarna upplever sig sakna stöd från huvudman och skolledning i arbetet med se till undervisningen leds av läraren och att den bedrivs i en trygg miljö med studiero.

Rättslig reglering

Enligt skollagen ska utbildningen utformas så ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero.

Enligt skollagen definieras undervisning som sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande av kunskaper och värden. Begreppet undervisning innefattar således olika sätt att bedriva undervisning. Tolkningen av begreppets innebörd är dock inte godtycklig. Det som avses är en målinriktad pedagogisk verksamhet som genomförs under lärares ledning. Undervisningen ska planeras och genomföras i enlighet med målen och riktlinjerna i läroplanen samt respektive ämnesplan. Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Skolinspektionens utredning

Lärarna uppger i intervju att de uppfattar att det finns en hierarki bland eleverna och att den hierarkin till stor del beror på huruvida eleven är medlem i en förening eller inte. När invalen väl är klara påverkas skolarbetet mycket och det är svårt för lärarna att "få till gruppen" i klassrumssituationen. I elevintervju framkommer också att när invalen till de olika föreningarna är genomförda blir grupperingar i klassen tydliga och de elever som inte är medlemmar hamnar utanför. Detta är också känt av rektorer och områdeschefer som uttrycker att det "sätter stämningen" i klasser där många elever är medlemmar i någon förening.

Elevhälsan uppger att invalen och vad som sker i anslutning till dessa splittrar klassernas sammanhållning. De som är med i en förening bildar en gemenskap som andra elever har svårt att ta sig in i. Lärarna ser vidare ett återkommande mönster där det efter invalen blir vad lärarna kallar en "kursändring" i klassrummet där även lärarnas ledarskap utmanas. Vissa elever "tar sig rätten" att prata rakt ut i klassrummet. Lärmiljön och tryggheten i klassrummet påverkas också som en följd av detta, till exempel genom att elever vet vad de ska säga när det kommer till värdegrundsfrågor men att de sedan *uppträder* annorlunda. När lärare har försökt att ta upp diskussion i klasserna om föreningarnas negativa effekter har det ofta varit svårt att göra det. Lärarna uttrycker att medlemmarna då "sluter sig samman" och tar hela utrymmet i klassrummet, tystar läraren och inte låter några andra elever få plats.

Lärarna ser det som ett uttryck för en maktställning aktuella elever tagit sig och uttrycker oro att lärare fortsättningsvis inte ska orka ta de konflikter som kan uppstå i klassrummen. Lärarna upplever att de saknar stöd från skolledning och huvudman i denna fråga.

Lärare uppger att de i såväl planering som genomförande av undervisningen behöver ta hänsyn till elevers eventuella medlemskap i föreningarna, eftersom detta påverkar gruppdynamiken i klassen. Vid indelning av elever vid grupparbeten tas därför ofta hänsyn till medlemskap i föreningar snarare än pedagogiska överväganden.

Motivering till föreläggande som ingripande

Skolinspektionen får enligt 26 kap. 10 § skollagen förelägga en huvudman som enligt denna lag står under dess tillsyn att fullgöra sina skyldigheter, om verksamheten inte uppfyller de krav som följer av de föreskrifter som gäller för verksamheten eller, i fråga om enskild huvudman, de villkor som gäller för godkännandet eller beslutet om rätt till bidrag. Ett beslut om föreläggande gäller omedelbart. Ett föreläggande ska ange de åtgärder som tillsyns-myndigheten anser nödvändiga för att avhjälpa de påtalade bristerna.

Eftersom Jämtlands Gymnasieförbund inte uppfyller de krav som ställs i författningarna finns skäl att förelägga huvudmannen att fullgöra sina skyldigheter och vidta åtgärder för att avhjälpa bristerna.

På Skolinspektionens vägnar

Joakim Blomberg
Enhetschef

Anders Holmgren
Föredragande/utredare